

Araştırma Makalesi • Research Article

Ekonomik Özgürlüklerin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi: 125 Ülkeden Elde Edilen Bulgular*

The Effect of Economic Freedoms on Direct Foreign Investments: Findings from 125 Countries

Emre Karagöz^a, Ercan YAŞAR^b

^a Uzman, Dumlupınar Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya/Türkiye
ORCID: 0000-0001-5287-0508.

^b Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat, 43100 Kütahya/Türkiye,
ORCID: 0000-0002-9471-4068

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 25 Ekim 2020

Düzeltilme tarihi: 18 Kasım 2020

Kabul tarihi: 1 Aralık 2020

Anahtar Kelimeler:

Doğrudan yabancı yatırımlar

Ekonomik özgürlükler

Panel veri analizi

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 25, 2020

Received in revised form November 18, 2020

Accepted December 1, 2020

Keywords:

Foreign direct investment

Economic freedom

Panel data analysis

ÖZ

Bu çalışmanın amacı ekonomik özgürlüklerin ve alt bileşenlerinin doğrudan yabancı yatırım girişlerine etkisini 125 ülke ve 1996-2016 dönemi için panel veri analizleriyle ampirik olarak incelemektir. Modellerde kullanılan; ekonomik özgürlük ve alt bileşenlerinin verileri Heritage Vakfı'ndan, DYY ve kişi başına düşen GSYİH verileri ise UNCTAD veri tabanından alınmıştır. Elde edilen analiz bulgular şöyledir: i) Ekonomik özgürlük puanı, hükümet bütünlüğü, kamu harcamaları, yatırım özgürlüğü ve GSYİH DYY'yi pozitif yönde etkilemektedir. ii) Mülkiyet hakları, vergi yükü ve iş özgürlüğü ise DYY'yi negatif etkilemektedir. iii) Parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü ve finansal özgürlük ile DYY arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

ABSTRACT

The aim of this study is to empirically examine the effects of economic freedoms and its subcomponents on foreign direct investment inflows for 125 countries and the period 1996-2016 by panel data analysis. The data of economic freedom and its subcomponents were retrieved from the Heritage Foundation, and the FDI and per capita GDP data were retrieved from the UNCTAD database. The findings of the analysis are as follows: i) Economic freedom score, government integrity, public spending and freedom of investment and GDP per capita has positive effects on FDI. ii) Property rights, tax burden and freedom of work have negatively affect on FDI. iii) There is no significant relationship between monetary freedom, trade freedom and financial freedom with FDI.

1. Giriş

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı sermaye kıtlığı sorunu, bu ülkelerin gelişmesinin ve büyümesinin önündeki en önemli engel olarak görülmektedir. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için ülkeler daha liberal; paranın, sermayenin, ticaretin serbestçe dolaşabildiği politikaları benimsemeye ve uygulamaya yönelmektedir. Sermaye kıtlığı sorunu yaşayan ülkeler doğrudan yabancı

yatırımları (DYY) diğer alternatif araçlara göre (borçlanma ve sıcak para) avantajlı özellikleri nedeniyle daha fazla tercih etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler bir yandan ekonomik büyümelerini gerçekleştirebilmek diğer yandan da DYY'nin istihdam, teknoloji yayılımı, ihracat potansiyellerini geliştirmek gibi olumlu etkilerinden yararlanabilmek için bu sermaye türünü kendi ülkelerine çekecek politikalar konusunda yarışmaktadırlar. Ülkelerin ekonomik, siyasi, politik ve hukuki yapısı, DYY çekebilme

* Bu çalışma Dr. Öğretim Üyesi Ercan Yaşar danışmanlığında Emre Karagöz tarafından 2020 yılında tamamlanan "Ekonomik Özgürlüklerin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi: 125 Ülkeden Gelen Kanıtlar" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: emreekrgz@gmail.com

potansiyeli açısından son derece önemlidir. Ülkelerin yabancı yatırımcı için uygun yatırım iklimi oluşturup oluşturmadığı ise birçok faktöre bağlıdır. Her ne kadar yatırımcının kendi ülkesini terk edip başka ülkelerde üretken operasyonlarda bulunmasının en temel nedeni karlılık olsa da, DYY özellikleri itibarıyla uzun vadeli yatırımlardır. Bu nedenle sıcak para akımları gibi herhangi bir istikrarsızlık durumunda kolayca ülkeyi terk etmesi ve operasyonlarına son vermesi oldukça maliyetli görülür. Bu nedenle doğrudan yabancı yatırım yapan yatırımcıların kar beklentisini etkileyen faktörler kısa süreli sermaye akımlarına göre oldukça farklıdır. Uzun dönemde firmanın karlılığını etkileyecek tüm faktörler yatırımcının kararlarında etkili hale gelmektedir. Yatırım yapılacak ülkedeki pazar ve piyasa koşulları, gelişmiş altyapı ve rekabet ortamının varlığı, gelişmiş bir hukuk düzeninin varlığı, yolsuzlukla etkin mücadele edilip edilmediği, ülkenin liberal ve özgür ticarete verdiği önem, ülkedeki bürokratik ve kurumsal kalite, piyasalara yapılan kamu müdahaleleri, finans ve bankacılık alanlarının bağımsızlığı, ülkenin yatırımcılara sağladığı vergi kolaylıkları, teşvik politikaları, iş ortamı gibi birçok faktör yatırımcının yatırım kararı üzerinde etkili hale gelmektedir. Bir ülkenin tüm bu göstergelerdeki göreceli konumu DYY çekme konusundaki rekabetçi gücünün de belirleyicisi olacaktır. Bu göstergelerin birçoğunu tek bir endeks (Ekonomik Özgürlük Endeksi-EÖE) olarak 1995 yılından itibaren yayımlayan Heritage Vakfı ve The Wall Street Journal kuruluşlarının ana amacı; dünyadaki ekonomik bağımsızlığı ülkeler bazında ölçmek ve yatırımcılara yol göstermektir. Heritage Vakfı, EÖE'yi 4 ana kategoriye daha sonra da bu kategorileri de 10 alt bileşene ayırarak 186 ülke için yıllık bazda ortalama puan vermektedir (Miller vd., 2016: 22). Ekonomik özgürlükler konusunda bir diğer endeks ise Kanada'da kurulan Fraser Enstitüsünün, 1970 ve 2000 yıllarındaki dönemde beşer yıllık, 2000 yılı sonrasında ise yıllık bazda verilerle ülkelere ekonomik özgürlük puanlarının verildiği endekstir (Akçay, 2000: 8). Ancak Heritage Vakfı'nın hazırladığı Ekonomik Özgürlük Endeksi, Fraser Enstitüsü endeksine göre daha kapsamlıdır.

Bu kapsamda çalışmada Heritage Vakfı'nın hazırladığı Ekonomik Özgürlük Endeksi (EÖE) genel puanı ve EÖE hesaplanırken kullanılan 10 alt bileşenin DYY üzerindeki etkisi 125 ülke için panel veri analizi yöntemi ile araştırılmaktadır. Araştırma için kullanılan veri seti elde edilebilirlik açısından en uzun dönemi (1996-2016) ve en fazla ülkeyi (125) kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Bilindiği kadarıyla yerli literatürde EÖE alt bileşenlerinin DYY girişleri üzerindeki etkisini büyük bir ülke grubu için araştıran başka bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan EÖE endeksinin alt bileşenlerinin DYY girişleri üzerindeki etkisini büyük bir veri seti kullanarak incelemesi açısından mevcut literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır. Sadece EÖE genel puanlarının değil EÖE alt bileşenlerinin de DYY girişleri üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik bir araştırma tasarımı; ülkelerin daha fazla DYY

çekebilmek için hangi göstergelerde öncelikli politikalar geliştirilebileceği konusunda politika önerileri sunması açısından önemlidir.

Bu amaçla birinci bölümde, çalışmada öncelikle EÖE kısaca tanıtılmış, daha sonra EÖE ve DYY girişleri arasındaki ilişkiyi inceleyen yerli ve yabancı literatürdeki çalışmalar ve bulguları tartışılmıştır. İzleyen bölümde ekonomik özgürlüklerin ve alt bileşenlerinin DYY üzerindeki etkilerini incelemek için yapılan analizler ve bulguları yer almaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise, elde edilen bulguların sonuçları değerlendirilerek politika önerilerine yer verilmiştir.

2. Ekonomik Özgürlükler

Ülkeleri birbiri ile uluslararası kıyaslamalara tabi tutmak bir taraftan halkın daha iyi yaşam koşullarını talep etmesine neden olurken, diğer taraftan siyasi hesap verebilirliği arttırmakta ve politika yapıcıları daha iyi ekonomik politikalar oluşturması ve uygulaması konusunda yönlendirmektedir. Çeşitli alanlardaki rekabeti teşvik etmek için yapılan reformlarla ilgili olarak farklı kurumlar tarafından bir dizi ülke sıralaması yapılmaktadır. Bu sıralamalar seçilmiş değişkenler kullanılarak her ekonominin ilgili performansını değerlendirir ve ülkeleri birbiri ile karşılaştırma imkanı sunar (Yaşar, 2019: 837).

Dünyadaki ekonomik özgürlüğü ülkeler bazında ölçmek ve yatırımcılara yol göstermek amacıyla oluşturulan ekonomik özgürlük endeksleri dünya çapında iki kurum tarafından yayınlanmaktadır. Bu kurumlar Fraser Enstitüsü ve Heritage Vakfı'dır. Bu kuruluşlar her yıl düzenli olarak ülkeler bazında incelemelerde bulunur ve bu incelemeleri sonucunda ülkelere belirli kriterler doğrultusunda puan vermektedirler. Fraser Enstitüsü'nün yayınladığı endekse göre daha kapsamlı olan Heritage Vakfı ve The Wall Street Journal kuruluşlarının hazırladığı endeks 1995 yılından itibaren her yıl 189 ülke için yayınlanmaktadır. Heritage Vakfı, EÖE'yi 4 ana kategoride ve 10 (2016 yılından sonra yargı etkinliği ve mali sağlık göstergelerini de ekleyerek 12 göstergeye çıkartmıştır) alt bileşenden oluşan endeks alt bileşenlerin her birini puanlayarak 186 ülkenin ortalama puanlarını yıllık bazda sunmaktadır (Miller vd., 2016: 22). Bu sebeple vakıf endeksi 4 ana kategoriye ayırmıştır. Bu 4 ana kategori toplamda 12 bileşen içermektedir. Çalışma dönemi göz önüne alınarak 1996-2016 yılına kadar düzenli verileri bulunan 10 gösterge ile analizler gerçekleştirilmiştir. Ana kategoriler ve bileşenleri şunlardır:

1. Hukukun üstünlüğü
 - mülkiyet hakları,
 - yargı etkinliği,
 - hükümet bütünlüğü (yolsuzluktan kaçış)
- 2.Devlet büyüklüğü
 - vergi yükü,
 - kamu harcamaları,
 - mali sağlık
- 3.Düzenleyici verimlilik

- iş özgürlüğü,
- emek özgürlüğü,
- parasal özgürlük

4.Serbest piyasa

- ticaret Özgürlüğü,
- yatırım özgürlüğü,
- finansal özgürlük

Endekste yer alan her bir bileşen 0-100 arasında puanlanmaktadır. 100 puan en yüksek seviyedeki özgürlük puanını gösterirken, 0 en düşük seviyede puanı göstermektedir (Türen vd., 2011: 303). Endeksin 80-100 puanı arasında olması ülkenin özgür olduğunu, 70-79,9 arası puan ülkenin büyük ölçüde özgür olduğunu, 60-69,9 arası puan ülkenin orta derecede özgür olduğunu, 50-59,9 arası puan ülkenin büyük ölçüde özgür olmadığını ve 0-49,9 arası puan da ülkenin bastırılmış olup özgür olmadığını göstermektedir (Birol ve Demirgil, 2020: 548). Vakıf, her bir bileşene puan verirken ait oldukları kategorilere göre bir hesaplama metodu kullanmaktadır.

Heritage Vakfı, belirtilen tüm bileşenlerin aritmetik ortalamasını alarak ülkelerin Ekonomik Özgürlük Puanını hesaplamaktadır. Vakfın resmi internet sitesinden yayımlanan verilere göre, endekste 1996 ve 2016 yıllarında en yüksek puan alan ülkeler ve bu 20 yıllık süre içerisindeki EÖP değişimleri Tablo 1’de gösterilmiştir. 1996 yılında en iyi endeks değerine sahip ilk dört ülke, 2016 yılında da yerlerini koruyarak istikrarlı bir görüntü çizmişlerdir. Hong Kong 1996 yılındaki birinci sıradaki yerini 2016 yılında da muhafaza edebilmiştir. Hong Kong’un 1996 yılındaki EÖP ortalama puanının (90,5) 2016 yılında (88,6) düşmesinin sebebi ise, endekste yer alan Hükümet bütünlüğü bileşeninde 16 puan kaybetmesidir. Ancak diğer bileşenlerde aldığı yüksek puanlar ile bu kaybını telafi edebilmiştir. Diğer bileşenlerinde istikrarını korumaya başaran Hong Kong 2016 yılında aldığı 88,6 puan ile dünya ortalamasının oldukça üstünde yer almıştır. Hong Kong, mülkiyet

Tablo 1: Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi İlk 10 Ülke Puanları ve Yüzdeler Değişimi (1996-2016)

Sıralama 1996 (141 Ülke)	Ülkeler	Ortalama EÖP (1996)	Sıralama 2016 (178 Ülke)	Ortalama EÖP (2016)	EÖP (1996-2016) Yüzde Değişim
1	Hong Kong	90,5	1 (↔)	88,6	-0,02 (↓)
2	Singapur	86,5	2 (↔)	87,8	0,02 (↑)
3	Yeni Zelanda	78,1	3 (↔)	81,6	0,04 (↑)
4	İsviçre	76,8	4 (↔)	81,0	0,05 (↑)
5	ABD	76,7	11 (↓)	75,4	-0,02 (↓)
6	Birleşik Krallık	76,4	10 (↓)	76,4	0,00 (↔)
7	Bahreyn	76,4	18 (↓)	74,3	-0,03 (↓)
8	Arjantin	74,7	169 (↓)	43,8	-0,41 (↓)
9	Tayvan	74,1	14 (↓)	74,7	0,01 (↑)
10	Avustralya	74,0	5 (↑)	80,3	0,09 (↑)

Kaynak: <https://www.heritage.org/index/explore>, 2020.

1996 yılında 5. Sırada bulunan ABD 2016 yılında 11. Sıraya kadar gerilemiştir. ABD’nin bu düşüşü endekste yer alan mülkiyet hakları, hükümet bütünlüğü, devlet harcamaları, parasal özgürlük ve ticaret özgürlüğü bileşenlerinde gösterdiği kötü performanstan kaynaklanmaktadır. Ayrıca ABD’de izlenmeye başlanan korumacı politikalar yatırım kararlarını etkilemeye

haklarını etkin bir şekilde koruması, hukukun üstünlüğünü önemsemesi, yolsuzluğa müsaade etmemesi ve oldukça şeffaf olması sebebiyle dünyanın en serbest ekonomisi konumunda yer almaktadır (www.heritage.org, 2019a). İkinci sıradaki yerini koruyan Singapur, 2016 yılında aldığı 87,8 puan ile Hong Kong’a daha da yaklaşmıştır ve bu puanı dünya ortalamasının oldukça üstündedir. Singapur bu başarısını; serbest piyasa ekonomisini etkili kullanmasına, dikkat çekici derecede açık ve yolsuzluktan uzak iş ortamına, ihtiyatlı para ve maliye politikalarına ve şeffaf bir yasal çerçeveye borçludur (www.heritage.org, 2019b). Üçüncü sırada yer alan Yeni Zelanda, endekste yer alan hemen hemen tüm bileşenlerde iyi bir performans göstererek ortalama EÖP puanını yaklaşık %4 artırmıştır. Yeni Zelanda genel olarak ekonomik esnekliği ve büyümeyi teşvik eden uzun vadede piyasa odaklı bir politika izleyerek bu performansı gösterebilmiştir. Ayrıca ülkede, Hukukun üstünlüğü iyi korunmaktadır ve yargı genel olarak bağımsızlığı konusunda oldukça iyi puana sahiptir (www.heritage.org, 2019c). Dördüncü sırada yer alan İsviçre bu başarısını istikrarlı ve modern piyasa ekonomisine, şeffaf bir hukuk sistemine, kaliteli iş gücüne, iyi geliştirmiş fiziki altyapıya ve düşük kurumlar vergisine borçludur. Ayrıca ülkede esnek iş düzenlemeleri ve yolsuzluğun olmaması da iş ortamını iyileştirmektedir. Siyasi etkiden bağımsız olan hukuk sistemi, sözleşmelerin ve yargı etkinliğinin güçlü bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır (www.heritage.org, 2019d). Avustralya, gösterdiği yüksek performans ile puanını yaklaşık %9 artırarak 1996 yılındaki 10. sıradan 2016 yılında 5. sıraya yükselmiştir. Neredeyse tüm bileşenlerde puanını artırmayı başaran Avustralya, güçlü serbest piyasa ekonomisine ve girişimcilik faaliyetlerini kolaylaştıran etkili bir hükümet sistemine sahiptir. Hemen hemen tüm endüstrilerde dış rekabete açık ve hazır bir kalifiye işgücüne sahip Avustralya, yatırım için cazip ve dinamik bir ülke haline gelmektedir (www.heritage.org, 2019e).

Tablo 1: Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi İlk 10 Ülke Puanları ve Yüzdeler Değişimi (1996-2016)

başlamıştır. Düşüş yaşayan ülkelere Birleşik Krallık ise, puanını koruyabilmiş ancak dünya ortalamasının ve önündeki ülkelerin puanlarını artırması sebebiyle onlara yetişemeyerek 1996 yılında 6. sıradayken 2016 yılında 10. sıraya gerilemiştir. Özellikle ülkenin devlet harcamaları bileşeni 40’ın altında kalarak oldukça zayıf kalmıştır. Ayrıca hükümet bütünlüğü ve parasal özgürlük bileşeninde

yaşanan ciddi düşüşlerin de etkili olduğu görülmektedir. Tayvan, birçok bileşende puanını artırmış olmasına rağmen, mülkiyet hakları ve hükümet bütünlüğü göstergelerindeki kötü performansı ve diğer ülkelerin daha iyi performans göstermesi nedeniyle 1996 yılında 9. sıradan 2016 yılında on dördüncü sıraya gerilemiştir. 1996 yılında 7. Sırada yer alan Bahreyn, 2016 yılında on sekizinci sırada yer almıştır. Ülke endekste yer alan hükümet bütünlüğü, iş özgürlüğü ve parasal özgürlük bileşenlerinde önemli puan kayıpları yaşamıştır. Bu kayıplarda, Arap Baharından sonra başlayan siyasi ve toplumsal huzursuzluğun ve siyasi şiddetin etkili olduğu düşünülmektedir. Tablo 1’de dikkati çeken bir detay, Arjantin’in yaşadığı yaklaşık %41’lik puan kaybıdır. Arjantin bütün bileşenlerde oldukça fazla puan kayıpları yaşamıştır. Arjantin’de genel olarak ekonomiye duyulan güvensizlik, vergi artırımları ve sürekli artan enflasyon ve yolsuzluklar nedeniyle; 1996 yılında 141 ülke içerisinde 8. Sırada olan Arjantin’in 2016 yılında 178 ülke içerisinde 169. Sıraya kadar dramatik bir şekilde gerilemesine neden olmuştur. Arjantin’in 1996 yılında 74,7 olan endeks puanı 2016 yılında 43,8’e kadar düşmüştür (www.heritage.org, 2019f).

2. Literatür İncelemesi

Gerek yerli gerekse yabancı literatür incelendiğinde, ekonomik özgürlükler ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi inceleyen pek çok akademik çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda ağırlıklı olarak ekonomik özgürlük endeksinin genel puanlaması kullanılarak DYY üzerindeki etkisine yoğunlaşarak bir ilişki aranmış, bazı araştırmacılar ekonomik özgürlük puanlarının DYY girişleri üzerinde önemli etkileri olduğuna yönelik bulgular raporlarken bazıları da her hangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna varmıştır. Çalışmanın bu bölümünde ekonomik özgürlükler ile DYY arasındaki ilişkiyi çeşitli yönleriyle inceleyen çalışmalar ve bulguları tartışılmıştır. Literatür incelemesinde ekonomik özgürlüklerin DYY’ye etkisini inceleyen çalışmalara öncelik verilmiş bunlara ek olarak ekonomik özgürlük endeksi içerisinde yer alan yolsuzluk, kurumsal yapı, sivil özgürlükler, büyüme ve daha birçok bileşenin DYY girişlerine etkilerinin analiz edildiği çalışmalara da yer verilmiştir.

Quazi ve Rashid (2004), ekonomik özgürlüğün DYY’ye olan etkilerini 1995-2000 yılları arasındaki dönemde, Asya, Latin Amerika, Karayipler, Sahra Altı Afrika ve Kuzey Afrika’dan 67 gelişmekte olan ülke veri setini kullanarak araştırmışlardır. Ekonomik özgürlüğün DYY’nin önemli ve sağlam bir belirleyicisi olduğunu belirtmişlerdir. Ekonomik özgürlüklerin yanı sıra en büyük DYY kaynak ülkesi olan ABD’ye olan coğrafi yakınlık, DYY girişinin açıklanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kobeissi (2005), 1990-2001 yılları arası MENA bölgesinde yer alan 12 ülke için yönetim, hukuk sistemi ve ekonomik özgürlüğün dış yatırım üzerindeki etkisini incelemiş ve tüm bu parametrelerin DYY üzerinde pozitif bir etkisi olduğu

sonucuna varmıştır. Yönetişimin DYY için en önemli etken olduğu, ardından da hukukun ve ekonomik özgürlüğün geldiği belirtilmiştir. Ayrıca, iyi iş fırsatlarının bulunması durumunda, yatırımcıların yasal sistemi göz ardı edebileceği vurgulanmıştır. Savaşan ve Dursun (2006), 101 ülke gelirlerine göre kategorize edilmiştir ve ülke geliri arttıkça ekonomik özgürlük seviyesi artmaktadır, ekonomik özgürlükler ile DYY arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir bağlantı bulunmaktadır, ekonomik özgürlük seviyesi yüksek olan ülkelerde ekonomik özgürlük seviyesi düşük olan ülkelere nazaran %3 oranında daha fazla DYY yapıldığı tespit edilmiştir. Busse ve Hefeker (2007), 1984-2003 yılları arasında 83 gelişmekte olan ülkeler için DYY hareketlerinin belirleyicilerini araştırmışlardır. Hükümet istikrarı, iç ve dış çatışma, yolsuzluk, etnik gerilimler, hukuk ve düzen, hükümetin demokratik hesap verebilirliği ve bürokrasi kalitesinin DYY akışlarının önemli belirleyicileri arasında olduğunu bulmuşlardır. Quazi (2007), ise 7 Doğu Asya ülkesi (Çin, Endonezya, Güney Kore, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland) için ekonomik özgürlük ile DYY arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ülkelerin 1995-2000 yılı arasındaki verileri kullanılarak uygulanan panel veri analizi sonuçları, ekonomik özgürlüğün DYY’nin önemli ve sağlam bir belirleyicisi olduğunu göstermiştir. Ekonomik özgürlüklerin içinde yer alan politik istikrarsızlığın ise Doğu Asya’da yapılan DYY’yi önemli ölçüde azalttığı tespit edilmiştir. Ek olarak, GOÜ’nün daha fazla DYY çekmeleri için uzun zamanlı ekonomik özgürlüğü teşvik edici stratejiler geliştirmesi gerektiği belirtilmiştir. Heriot vd. (2008) ekonomik özgürlük ile DYY arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmalarında 2000-2005 yılları arasında 121 ülke için panel veri analizi kullanmışlardır. Fraser Enstitüsü ekonomik özgürlük puanlarını kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmada; daha fazla ekonomik özgürlüğün daha büyük DYY’ye yol açtığı belirtilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; ekonomik özgürlük ile DYY arasında %1 anlamlılık seviyesinde ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ekonomik özgürlük puanındaki 1 birimlik artışın DYY girişlerini üzerinde %1.56 oranında artırdığı belirtilmiştir. Amal vd. (2009) 1995-2007 yılları arasındaki verileri kullanarak Brezilya, Şili ve Meksika ülkelerinde DYY stoğu için çeşitli faktörlerin önemini araştırmışlardır. Panel veri analiz yöntemiyle yapılan analizlere göre; DYY’nin önemli bir belirleyici olan ekonomik özgürlük ile DYY arasında istatistiki olarak anlamlı fakat negatif ilişki bulunmuştur. Bir diğer önemli belirleyici olan yolsuzluk ile DYY arasında ise istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Caetano ve Caleiro (2009) MENA ülkeleri ile AB ülkelerini karşılaştırdıkları çalışmalarında ekonomik özgürlük ve DYY girişleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Sonuç olarak özellikle de yüksek bir ekonomik özgürlüğe sahip olan ülkelerde ekonomik özgürlüklerin DYY girişlerini pozitif yönde etkilediğini göstermişlerdir. Ayrıca çalışmada, bu iki bölgenin (MENA ve AB) DYY çekme konusunda dünyada en çekici bölgeler arasında olduğu vurgulanmıştır. Türen vd. (2011) Türkiye’de bulunan ve yabancı ülkelere DYY yapan

şirketlerin yatırım kararı vermelerinde, ekonomik özgürlük endeksinde yer alan her bir bileşenin etkisi olup olmadığını Türkiye'nin yatırım yaptığı 70 ülke için araştırmışlardır. Yapılan analizde, Türkiye'nin DYY çıkışlarındaki değişimlerin %51,9'unun ekonomik özgürlük endeksi bileşen puanlarından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Genel bir ifadeyle, ekonomik özgürlük puanının yüksek olduğu ülkelere, diğer ülkelere kıyasla daha çok DYY girişleri olduğu belirtilmiştir. Helmy (2013) 2003-2009 dönemi için 21 MENA ülkesinde yolsuzluğun, yatırım özgürlüğünün ve vergi yükünün DYY girişleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yolsuzluk ile DYY arasında belirgin bir şekilde pozitif bir ilişki bulunurken, benzer şekilde yatırım özgürlüğü ile DYY girişleri arasında pozitif ve vergi yükü ile DYY girişleri arasında ise negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Mathur ve Singh (2013), 1980-2000 yılları arasında panel veri analizi kullanarak gelişmekte olan 29 ülke için yolsuzluk algısının DYY girişlerini nasıl etkilediğini test etmiş ve yolsuzluk algısı ile DYY girişleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Yolsuzluk algısının DYY'nin önemli bir belirleyici olduğunu, yatırımcıların düşük yolsuzluğa sahip olan ülkeleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Sambharya ve Rasheed (2013) çalışmalarında 1995-2000 dönemi için 95 ülkede ev sahibi ülkelerde ekonomik ve politik özgürlüğün DYY girişlerine etkisini incelemiştir. Ekonomik özgürlük endeksinde yer alan değişkenler yorumlanarak; iyi bir ekonomik yönetimin, ekonomiyeye daha az müdahale ve daha az devlet katılımının, ücret ve fiyat kontrollerinin az olmasının ve siyasi özgürlük seviyesinin yüksek olmasının daha fazla DYY girişine yol açtığını belirtmişlerdir. Bu nedenle daha fazla DYY çekmek isteyen ülkelerin kurumsal ortamlarını iyileştirmeleri gerektiği belirtilmiştir. Hunady ve Orviska (2014) AB ülkelerinde kurumlar vergisinin DYY üzerindeki etkisine odaklanmışlardır. Kurumlar vergisinin DYY'nin önemli bir belirleyicisi olmadığı, kamu borcunun DYY'yi pozitif olarak etkilediği, çünkü kamu borcu yüksek olan ülkelerin daha iyi bir altyapıya sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca, Ticaret açıklığı ve kişi başına GSYH'nin; DYY üzerinde pozitif, işgücü maliyetleri, işten çıkarma maliyetleri ve krizi hesaba katan kukla değişkenin DYY üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu saptanmıştır. Tunçsiper ve Biçen (2014), 1994-2012 yılları arası verilerini kullanarak Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Makedonya, Arnavutluk ve Hırvatistan'a yapılan DYY hareketlerini, ekonomik özgürlük ortalama puanı ve bu puanı oluşturan alt değişkenler çerçevesinde analiz etmişlerdir. Yapılan panel veri analiz yöntemine göre ekonomik özgürlük genel puanı, mülkiyet hakları ve yatırım özgürlüğü ile DYY arasında anlamlı bir ilişki bulunamamışken, iş özgürlüğü ve ticaret özgürlüğü ile DYY arasında istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Hossain (2016), 1998-2014 yılları 79 GOÜ için ekonomik özgürlük ve DYY arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında; ev sahibi ülkedeki ekonomik özgürlüğün Doğrudan Yabancı Yatırım girişlerinin olumlu bir belirleyici olduğunu belirtmiştir. Ekonomik

özgürlüklerin, yabancı yatırımcıya güven verdiği sonucuna varmış ve ayrıca DYY'nin ekonomik büyüme, finansal kalkınma, coğrafi uzaklık, sağlam bir siyasi ve ekonomik istikrara da bağlı olduğuna dikkat çekilmiştir. Moussa vd. (2016), 1995-2013 dönemleri arasında 156 ülkeye ilişkin hem küresel hem de bölgesel panel analizlerinde ekonomik özgürlüğün Doğrudan Yabancı Yatırım girişlerine makroekonomik etkilerini araştırmışlardır. Yapılan analizde ekonomik özgürlüklerin DYY girişleri üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Ekonomik özgürlüğün DYY üzerinde en yüksek etkisinin Avrupa ülkelerinde olduğu, en az etkisinin ise, kırılğan yapıda ülkelerde ve Okyanusya da olduğu belirtilmiştir. Uzgören ve Akalin (2016), Türkiye'de demokrasi ile enflasyon, kişi başı GSYİH ve vergi gibi önemli ekonomik göstergelerin DYY üzerindeki etkilerini incelemiştir. 1991-2013 yılları arasındaki veriler ile yapılan ARDL sınır testine göre, istatistiki olarak anlamlı çıkan kişi başına düşen GSYİH ile DYY arasında pozitif ilişki bulunurken; demokrasi ve kişi başına düşen vergi ile DYY arasında ise negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Enflasyon ile DYY arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kazemi ve Saini (2017), 1981-2010 yılları arasında 87 ülke için DYY girişlerinde ekonomik özgürlük ve demokrasinin (sivil özgürlükler) rolünü araştırmışlardır. Ekonomik özgürlüğün DYY girişleri üzerinde etkisinin pozitif ve önemli olduğunu ancak demokrasinin DYY girişlerinde önemli bir rolünün olmadığını belirtmişlerdir. Bu sonuca dayanarak DYY yapan çokuluslu şirketlerin ekonomik özgürlüğe dikkat ettiklerini, fakat demokrasi seviyesini çok da önemsemediklerini belirtmektedirler. Çalışmada bu çıkarımın kanıtı olarak; Bahreyn, Katar, Ermenistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin Ekonomik Özgürlük Endeksinde ilk 50 ülke arasında olmalarına rağmen demokratik olmayan ülkeler arasında yer almaları ve bu ülkelerin önemli miktarda DYY çekmelerini göstermişlerdir. Nas ve Kalkan (2017), ekonomik özgürlüklerin önemli bir bileşeni olan yolsuzluk ile DYY girişleri arasındaki ilişkiyi analiz ettikleri çalışmalarında; yolsuzluk seviyesinin DYY türlerinden olan yeşilalan (greenfield) yatırımlar ile doğru ancak kahverengi alan (brownfield) yatırımlar ile ters orantılı olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada bunun nedeni olarak, kahverengi alan yatırım yapan yatırımcıların sermayelerini götürdükleri ülkeler de yolsuzluk olmaması, şeffaflık, bilgiye erişim ve kurumlara olan güven gibi unsurları dikkate alarak yatırım yapmaları gösterilmiştir. Bunların tersi olduğu durumlarda ise yeşilalan yatırımları arttığını belirtmişlerdir. Çalışkan (2018), 2003-2008 yılları aralığında Türkiye için DYY ile iş yapma kolaylığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Johansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik analizlerinin yapıldığı çalışmada; iş yapma kolaylığından DYY'ye dönük tek yönlü ve uzun dönemli bir ilişki saptanmıştır. Şahin (2018) ise BRICS ülkeleri ve Türkiye'de 1995-2014 yılları arasındaki dönemde DYY ve ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan nedensellik testine göre, yalnızca Türkiye'de ekonomik özgürlüklerden DYY girişlerine doğru

nedensellik bulunmuş ve Türkiye'ye yapılan DYY girişlerinde ekonomik özgürlüklerin önemli bir etken olduğu belirtilmiştir.

3. Veri ve Yöntem

Çalışmada Ekonomik Özgürlük Endeksi (EÖE) genel puanı ve genel puan hesaplanmasında kullanılan 10 alt bileşenin DYY girişleri üzerindeki etkisi 125 ülke için kullanılan iki model panel veri analizi yöntemi ile araştırılmaktadır. Araştırma için kullanılan veri seti elde edilebilirlik açısından en uzun dönemi (1996-2016) ve en fazla ülkeyi (125) kapsayacak şekilde ele alınmıştır. İhmal edilmiş değişken sapmasını engelleyebilmek için her iki modele de literatürde DYY'nin en önemli belirleyicisi olarak kabul edilen kişi başına düşen GSYİH değişkeni eklenmiştir. DYY ve kişi başına düşen GSYİH verileri UNCTADSTAT

veri tabanından, ekonomik özgürlük verileri içinse Heritage Vakfı EÖE'den faydalanılmıştır. Hem Heritage Vakfı'nın daha kapsayıcı olması hem de Fraser Enstitüsü ve Heritage Vakfı EÖE için -her ne kadar grup içi korelasyonlar bazı ülkeler için düşük görüne de- her iki endeks arasında panel genelinde yüksek (0.82) bir korelasyon bulunması nedeniyle, Heritage Vakfı'nın EÖE verilerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Ekonomik özgürlük endeksi puanlaması 0-100 değerler almakta ve 100 puana yaklaştıkça ekonomik özgürlüklerin arttığını, tersi durumda düştüğünü göstermektedir. GSYİH verileri için 2015 yılı sabit fiyatlarıyla ve dolar cinsinden kullanılmıştır. DYY verileri için de DYY girişlerinin GSYİH içindeki payı (%) kullanılmıştır. Çalışmada incelenen ve analizi yapılan tüm değişkenler ve bu değişkenlerin kaynakları Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 2: Değişkenler ve Kaynakları

Değişken	Açıklama	Dönem	Kaynak
DYY	Net DYY girişlerinin GSYİH içindeki payı (%)	1996-2016	UNCTADSTAT
EOP	Ekonomik Özgürlük Ortalama Puanı		HERITAGE FOUNDATION INDEX
MH	Mülkiyet Hakları Puanı		
HB	Hükümet Bütünlüğü Puanı (Yolsuzluk Seviyesi)		
VY	Vergi Yüğü Puanı		
KH	Kamu Harcamaları Puanı		
İÖ	İş Özgürlüğü Puanı		
PÖ	Parasal Özgürlük Puanı		
TÖ	Ticaret Özgürlüğü Puanı		
YÖ	Yatırım Özgürlüğü Puanı		
FÖ	Finansal Özgürlük Puanı		
GSYİHkb	2015 sabit fiyatlarıyla hesaplanan kişi başı GSYİH (USD)		

4. Ekonometrik Yöntem ve Analiz

4.1. Model

Ekonomik özgürlüklerin DYY'ye etkisini test etmek amacıyla panel veri analiz tekniklerinin kullanıldığı çalışmada öncelikle ekonomik özgürlük endeksinin genel puanlarının kullanıldığı 1. Model ve bu endeksi oluşturan

$$\ln DYY_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \ln EOP_{i,t} + \beta_3 \ln GSYİHkb_{i,t} + e_{i,t} \quad (1)$$

$$\ln DYY_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \ln MH_{i,t} + \beta_3 \ln HB_{i,t} + \beta_4 \ln VY_{i,t} + \beta_5 \ln KH_{i,t} + \beta_6 \ln İÖ_{i,t} + \beta_7 \ln PÖ_{i,t} + \beta_8 \ln TÖ_{i,t} + \beta_9 \ln YÖ_{i,t} + \beta_{10} \ln FÖ_{i,t} + \beta_{11} \ln GSYİHkb_{i,t} + e_{i,t} \quad (2)$$

Analizlere geçmeden önce değişkenlerin her birinin birim kök testleri yapılmış ve bu doğrultuda literatürde sıklıkla tercih edilen Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Levin, Lin ve Chu (LLC) testlerinden faydalanılmıştır. Bir paneli oluşturan serilerde her bir birim benzer özellikleri barındırmayabilir, başka deyişle seriyi oluşturan birimlerin hepsi durağan olmayabilir. Bu sebepten analiz edilen bir seride durağanlık mühim bir konudur (Gülmez, 2015: 22). Bir seride durağanlık yoksa sahte regresyon sorunu

alt bileşenlerin kullanıldığı 2. Model aşağıda belirtilen şekilde kurulmuştur. Modellerde kullanılan değişkenler Tablo 2'de listelenmiştir. β_0 sabit katsayısı, $e_{i,t}$ hata terimini temsil etmektedir. Çalışmada ekonomik özgürlüklerin DYY'ye etkisini ölçmek için kurulan modeller için kullanılan değişkenlerin logaritması alınarak kurulan modeller şu şekildedir:

meydana gelmekte ve böylece yapılan analizde yanıltıcı ve yanlış bulgular elde etme riskiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durumu kontrol etmek için öncelikle serilerin durağanlığı ölçülmektedir. Bu doğrultuda serilerin durağanlık seviyelerini ölçmek için birim kök testi yapılmaktadır (Ata ve Yücel, 2003: 103). Çalışmada modellerde yer alan serilerin 125 ülke için birim kök testleri yapılmıştır. Daha sonra kurulan modeller için en uygun tahmin yönteminin hangisi olduğunu belirleyebilmek için

control edilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak klasik modelin (havuzlanmış EKK) geçerliliği test etmek için F testi yapılmış, sonrasında bu sonuca göre sabit etkiler ve tesadüfi (rassal) etkiler tahminleri çalıştırılmıştır. Bu iki tahminci arasında hangisinin daha tutarlı ve uygun olduğuna karar verebilmek için Hausman testi yapılmıştır. Doğru tahminciye karar verildikten sonra spesifikasyon testleri yapılmıştır. Spesifikasyon testlerinde otokorelasyon sorunu tespit edildiği için modellerde Arellano (1987), Froot (1989) ve Rogers (1993)'ın sabit etkiler "Direnci Standart Hatalar (Robust)" tahmincisi kullanılarak analiz yapılmıştır ve sonuçlar yorumlanmıştır. Birim kök testleri Eviews; diğer testler de Stata 13 paket programı ile yapılmıştır.

4.2. Durağanlık Sınaması

Birim kök testlerinde serilerin durağanlık derecesine karar verilirken kullanılan iki birim kök testinde en çok hangi seviyede durağan olduklarına bakılmıştır. Durağanlık seviyelerinin eşit olduğu durumlarda ADF testinde yeralan sabitli ve trendli süreç baz alınmıştır (Aktaş, 2009: 38).

Tablo 3: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler İçin Birim Kök Testi Sonuçları

Dğş	ADF						LLC					
	S		S+T		N		S		S+T		N	
	Düzyey	1.Fark	Düzyey	1.Fark	Düzyey	1.Fark	Düzyey	1.Fark	Düzyey	1.Fark	Düzyey	1.Fark
<i>LnDYY</i>	794.4 (0.00)	-	654.5* (0.00)	-	548.0* (0.00)	-	-13.94* (0.00)	-	-15.05* (0.00)	-	-8.472* (0.00)	-
<i>LnEOP</i>	484.1* (0.00)	-	413.2* (0.00)	-	108.2* (1.00)	21.22 (0.00)	-10.98* (0.00)	-	-6.580* (0.00)	-	3.839 (0.99)	46.60* (0.00)
<i>LnMH</i>	509.1* (0.00)	-	483.5* (0.00)	-	267.4* (0.00)	-	-5.954* (0.00)	-	-7.321* (0.00)	-	-3.834* (0.00)	-
<i>LnHB</i>	112.5* (0.00)	-	808.3* (0.00)	-	139.2* (1.00)	2162* (0.00)	-19.1* (0.00)	-	-17.44* (0.00)	-	-1.085 (0.13)	63.37* (0.00)
<i>LnVY</i>	697.4* (0.00)	-	584.8* (0.00)	-	78.24 (1.00)	1987* (0.00)	-20.60* (0.00)	-	-16.59* (0.00)	-	3.277 (0.99)	-49.35* (0.00)
<i>LnKH</i>	939.0* (0.00)	-	789.3* (0.00)	-	172.0 (1.00)	2248* (0.00)	-20.47* (0.00)	-	-17.43* (0.00)	-	-2.421* (0.00)	-
<i>LnİÖ</i>	275.7* (0.00)	13.54* (0.00)	307.5* (0.00)	-	146.9 (1.00)	2003* (0.00)	-3.158* (0.00)	-	0.535 (0.70)	-31.41* (0.00)	-0.492 (0.31)	-44.95* (0.00)
<i>LnPÖ</i>	878.8* (0.00)	-	601.4* (0.00)	-	105.4 (1.00)	2069* (0.00)	-16.32* (0.00)	-	-11.90* (0.00)	-	2.032 (0.97)	-48.76* (0.00)
<i>LnTÖ</i>	523.9* (0.00)	-	565.0* (0.00)	-	44.07 (1.00)	2271* (0.00)	-15.11* (0.00)	-	-10.41* (0.00)	-	9.887 (1.00)	54.75* (0.00)
<i>LnYÖ</i>	250.5* (0.00)	1499* (0.00)	247.7 (0.25)	1051* (0.00)	129.9 (1.00)	1901* (0.00)	-1.898* (0.00)	-	-0.047 (0.48)	-33.59* (0.00)	3.081 (0.99)	-54.34* (0.00)
<i>LnFÖ</i>	641.2* (0.00)	-	275.1* (0.00)	-	139.5 (1.00)	1773* (0.00)	-13.09* (0.00)	-	-8.982* (0.00)	-	-1.048 (0.14)	-37.02* (0.00)
<i>LnGSYİHkb</i>	252.1* (0.44)	890.9* (0.00)	296.6* (0.02)	-	24.86 (1.00)	867.7* (0.00)	-3.184* (0.00)	-	9.317* (0.00)	-	27.88 (1.00)	-14.97* (0.00)

4.3. Analiz ve Bulgular

Çalışmada panel veri modelleri klasik model (havuzlanmış EKK), tesadüfi etkiler ve sabit etkiler yaklaşımlarına göre tahmin edilmiştir. Ardından klasik modelin model için uygun olup olmamasına göre tesadüfi ve sabit etkiler arasında doğru tahminciyi bulmak için Hausman testi yapılmıştır. Temel varsayım testlerine göre doğru tahminci üzerinden modelin değişen varyans ve otokorelasyon

Değişkenlerin durağanlık seviyesi ölçülürken Schwartz Info Criterion (SIC) otomatik olarak ayarlanmıştır.

Modellerde kullanılan değişkenlerin, birim kök test sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir. Tabloda yeralan parantez içindeki değerler test olasılık değerini, yıldızların bulunduğu değerler test istatistik kritik değerini göstermektedir. LLC birim kök testlerinde sabitli model ve ADF testinin de sabitli ve trendli modeli birlikte değerlendirildiğinde; yatırım özgürlüğü (YÖ) değişkeni 1. farkında durağan olarak kabul edilirken, bağımlı değişken DYY ve diğer bağımsız değişkenler EÖP, MH, HB, VY, KH, İÖ, TÖ, FÖ ve GSYİHkb (ekonomik özgürlük genel puanı, mülkiyet hakları, hükümet bütünlüğü, vergi yükü, kamu harcamaları, iş özgürlüğü, ticaret özgürlüğü, finansal özgürlük ve GSYİH) düzeyinde durağan olarak saptanmıştır. Buna göre YÖ değişkeninin 1. farkı alınarak; diğer değişkenler içinse düzey değerleri alınarak analizler gerçekleştirilmiştir. Değişkenlerin durağanlık seviyesi ölçülürken Schwartz Info Criterion (SIC) otomatik olarak ayarlanmıştır.

sorunu taşıması durumunda daha dirençli tahminler üreten testler yapılmaktadır. Sabit etkili modellerde Arellano (1987), Froot (1989) ve Rogers (1993) testi dirençli tahminler üretmektedir. Bu amaçla ilk olarak ekonomik özgürlük genel puanı için kurulan modele ilişkin analizler yapılmıştır.

$$LnDYY_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 LnEOP_{i,t} + \beta_3 LnGSYİHkb_{i,t} + e_{i,t}$$

Tablo 4: Panel Veri EÖ Genel Puanı İçin Kurulan Modelde İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken (LnY)	Klasik model	Tesadüfi Etkiler	Sabit Etkiler	Arellano(1987), Froot(1989) ve Rogers(1993) Tahmincisi
LnEOP	0.58 (2.10)**	0.54 (2.02)**	0.52 (1.96)**	0.52 (4.83)*
LnGSYİHkb	0.89 (27.79)*	0.87 (28.03)*	0.86 (28.10)*	0.86 (28.10)*
C	-2.83 (-2.91)*	-2.55 (-2.69)*	-2.36 (-2.53)*	-2.36 (-5.20)*
F- Statistic	756.32 [0.00]	1529.4 [0.00]	12.40 [0.00]	466.93 [0.00]
R²	0.38	0.38	0.38	0.38
		Hausman Testi: -10.17 [0.00]		

Not: * %1, ** %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı belirtmektedir. Parantez içindeki sayılar t- istatistik değerlerini ve köşeli parantez içindeki sayılar da olasılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 4'deki F testi sonuçlarına göre temel hipotez reddedilmektedir ve bu sonuç ekonomik özgürlük genel puanı için kurulan modelde birim veya zaman etkilerinin olduğu ve klasik modelin uygun olmadığı anlamına gelmektedir. Birim veya zaman etkilerinin etkili olduğu anlaşıldıktan sonra sabit etkiler ve tesadüfi etkiler tahmin analizleri yapılmıştır. Ardından bu etkinin sabit mi yoksa

rassal mı olduğunu belirlemek için Hausman testi yapılmıştır. Hausman testi sonuçlarına göre tesadüfi etkilerin geçerli olduğunu söyleyen H₀ hipotezi reddedilerek ekonomik özgürlük genel puanı için kurulan modelde sabit etkiler modelinin daha uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 5: Ekonomik Özgürlük Genel Puanı İçin Kurulan Modelde Değişen Varyans ve Otokorelasyon Testleri

Temel Varsayım Testleri	Test Adı	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Değişen Varyans	Değiştirilmiş Wald Testi (2000)	27.37	0.16
Otokorelasyon	Durbin – Watson (1982)	1.868	
	Baltagi-Wu LBI (1999)	1.917	

Tablo 5'de yapılan temel varsayım testlerine göre, ekonomik özgürlük genel puanı için kurulan modelde değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarının varlığı araştırılmıştır. Değişen varyansı sınamak için sabit etkiler modelinde Değiştirilmiş Wald testi yapılmış ve test sonuçlarına göre değişen varyansın olmadığını söyleyen temel hipotez kabul edilmiştir. Otokorelasyonu sınamak için ise D.Watson ve Baltagi-Wu testleri yapılmıştır. Test sonuçlarına göre test kritik değerleri 2'den küçük olduğu için, otokorelasyon olmadığını söyleyen temel hipotez reddedilmiştir. Sonuç itibarı ile modelde otokorelasyon sorunu ile karşılaşıldığı için sabit etkiler modeli etkin ve tutarlı sonuçlar vermemektedir ve sonuçlar sapmalı olmaktadır. Bu sorunla karşılaşıldığı zaman sapmalardan

kurtulmak ve daha tutarlı sonuçlar elde etmek için otokorelasyona karşı dirençli tahmincilerden olan Arellano (1987), Froot (1989) ve Rogers (1993) sabit etkiler "Dirençli Standart Hatalar (Robust)" tahmin yöntemi ile analiz yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 4'ün son sütununda raporlanmıştır. Arellano, Froot ve Rogers sabit etkiler "Dirençli Standart Hatalar (Robust)" tahmin yöntemi sonuçlarına göre, 125 ülke için hem EÖ (ekonomik özgürlük ortalama puanı) hem de GSYİHkb değişkenleri istatistiki olarak %1 önem düzeyinde anlamlı ve katsayılar beklentilere uygun olarak pozitif çıkmıştır. Ekonomik özgürlük puanında meydana gelen %1'lik bir artış, DYY girişlerinin GSYİH içerisindeki payını %0.52 oranında artırmaktadır. Bu sonuçların literatürdeki sonuçlarla da

* Bu çalışma Dr. Öğretim Üyesi Ercan Yaşar danışmanlığında Emre Karagöz tarafından 2020 yılında tamamlanan "Ekonomik Özgürlüklerin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi: 125 Ülkeden Gelen Kanıtlar" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: emreekrgz@gmail.com

uyumlu olduğu görünmektedir. Heriot vd. (2008), ekonomik özgürlük ile DYY pozitif bir ilişki tespit ederek, ekonomik özgürlük puanındaki 1 birimlik artışın, DYY girişleri üzerinde %1.56 oranında artışa neden olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Kazemi ve Saini (2017) ekonomik özgürlüklerdeki %1'lik bir artışın, DYY girişlerini %0.26 oranında artırdığını saptamıştır. Moussa vd. (2016) ise ekonomik özgürlükteki %1'lik bir artışın DYY girişlerini Avrupa, Asya, Afrika, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Okyanusya, kırılğan bölgeler, Sahra Altı, Sovyetler Birliği sonrası ülkelerde sırasıyla %17, %11, %6, %9, %7, %3, %4, %13 ve %9 oranında artırdığını bulmuştur. GSYİH ile DYY arasındaki ilişki de beklenildiği gibi pozitif ve anlamlıdır. Kişi başına düşen GSYİH'da meydana gelen %1'lik bir artış, DYY girişlerinin GSYİH içerisindeki payını %0.86 oranında artırmaktadır. Bu sonuçlar da literatürdeki çalışmaların bulguları ile uyumlu görünmektedir. Akalin ve Uzgören (2016), Türkiye için DYY girişlerini ARDL eşbütünleşme

testi ile analiz ettikleri çalışmalarında, kişi başına düşen reel gelirdeki artışın DYY üzerinde hem uzun hem de kısa dönemde pozitif bir etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. Zeren ve Ergun (2010), AB ülkelerinde DYY girişlerini belirleyen faktörleri inceledikleri çalışmalarında, GMM yöntemi ile yapılan analize göre DYY ile GSYİH arasında istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit etmişlerdir. GSYİH'de meydana gelen 1 birimlik artışın, DYY girişlerinde %0.94 oranında artışa neden olduğunu bulmuşlardır.

Ekonomik özgürlük endeksinin genel puanının DYY girişleri üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı ve literatür ile uyumlu sonuçlar vermesi, endeksin alt bileşenlerinin DYY girişleri üzerinde olası etkilerini de incelemeyi teşvik etmektedir. Bu nedenle ekonomik özgürlük genel puanının DYY girişleri üzerindeki etkisini belirlemek için yukarıda yapılan testler, ekonomik özgürlük alt bileşenleri için kurulan 2. Model için de yapılmıştır.

$$\ln DYY_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \ln MH_{i,t} + \beta_3 \ln HB_{i,t} + \beta_4 \ln VY_{i,t} + \beta_5 \ln KH_{i,t} + \beta_6 \ln \dot{I}O_{i,t} + \beta_7 \ln P\dot{O}_{i,t} + \beta_8 \ln T\dot{O}_{i,t} + \beta_9 \ln Y\dot{O}_{i,t} + \beta_{10} \ln F\dot{O}_{i,t} + \beta_{11} GSY\dot{I}Hkb_{i,t} + e_{i,t}$$

Tablo 6: Panel Veri Ekonomik Özgürlük Alt Bileşenleri İçin Kurulan Modele İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken (lnY)	Klasik model	Tesadüfi Etkiler	Sabit Etkiler	Arellano(1987), Froot(1989) ve Rogers(1993) Tahmincisi
LnMH	-0.72 (-5.95)*	-0.72 (-5.95)*	-0.28 (-2.25)**	-0.28 (-3.11)*
LnHB	0.56 (4.80)*	0.56 (4.80)*	0.36 (3.13)*	0.36 (3.31)*
LnVY	-0.84 (-4.21)*	-0.84 (-4.21)*	-1.51 (-7.54)*	-1.51 (-7.62)*
LnKH	0.40 (4.91)*	0.40 (4.91)*	0.49 (6.09)*	0.49 (6.34)*
LnİÖ	-0.49 (-2.00)**	-0.49 (-2.00)**	-0.56 (-2.34)**	-0.56 (-2.87)*
LnPÖ	0.77 (3.79)*	0.77 (3.79)*	0.24 (1.16)	0.24 (1.44)
LnTÖ	0.93 (6.09)*	0.93 (6.09)*	0.14 (0.87)	0.14 (1.03)
LnYÖ	0.29 (2.42)**	0.29 (2.42)**	0.35 (3.00)*	0.35 (2.32)**
LnFÖ	0.06 (0.43)	0.06 (0.43)	0.08 (0.64)	0.08 (0.53)
Ln GSYİHkb	0.90 (21.2)*	0.90 (21.2)*	0.89 (21.85)*	0.89 (22.53)*
C	-4.40 (-3.31)*	-4.40 (-3.31)*	2.76 (1.98)*	2.76 (3.00)*
F- Statistic	165.64 [0.00]	165.64 [0.00]	10.40 [0.00]	388.12 [0.00]
R²	0.41	0.41	0.38	0.38
Hausman Testi: 162.04 [0.00]				

Not: * %1, ** %5 ve *** %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı belirtmektedir. Parantez içindeki sayılar t- istatistik değerlerini ve köşeli parantez içindeki sayılar da olasılık değerlerini göstermektedir.

Model 2 için elde edilen sonuçlar Tablo 6'dan izlenebilir. Tablodaki F testi sonuçlarına göre temel hipotez reddedilmektedir ve bu sonuç ekonomik özgürlük alt bileşenleri için kurulan modelde birim veya zaman etkilerinin olduğu ve klasik modelin uygun olmadığı anlamına gelmektedir. Birim veya zaman etkilerinin etkili olduğu anlaşıldıktan sonra sabit etkiler ve tesadüfi etkiler

tahmin analizleri yapılmıştır. Ardından bu etkinin sabit mi yoksa rassal mı olduğunu belirlemek için Hausman testi yapılmıştır. Hausman testi sonuçlarına göre tesadüfi etkilerin geçerli olduğunu söyleyen H0 hipotezi reddedilerek, Model 1'de olduğu gibi ekonomik özgürlük alt bileşenleri için kurulan modelde de sabit etkiler modelinin daha uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 7: Ekonomik Özgürlük Alt Bileşenleri İçin Kurulan Modelde Değişen Varyans ve Otokorelasyon Testleri

Temel Varsayım Testleri	Test Adı	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Değişen Varyans	Durbin – Watson (1982)	1.786	0.25
	Baltagi-Wu LBI (1999)	1.885	

Tablo 7’de ekonomik özgürlük alt bileşenleri için kurulan modele ilişkin temel varsayım testleri bulunmaktadır. Yapılan testler sonucunda modelde değişen varyans sorunu ile karşılaşılma, ancak yine otokorelasyon sorunu ile karşılaşılma ve Model 1’de olduğu gibi Arellano, Froot ve Rogers sabit etkiler “Direnci Standart Hatalar (Robust)” tahmin yöntemi ile analiz yapılmıştır.

Tablo 6’daki Arellano(1987), Froot(1989) ve Rogers(1993) Tahmincisi ile elde edilen sonuçlara bakıldığında; anlamlı çıkan değişkenlerden mülkiyet hakları (MH) bileşeninde meydana gelen %1’lik bir artış DYY girişlerini %0.28 azalttığı bulunmuştur. Hükümet bütünlüğü (HB) bileşenindeki (yolsuzluk olmaması) %1’lik artış, DYY girişlerinin GSYİH içerisindeki payını % 0.36 oranında artırmaktadır. Vergi yükü (VY) bileşeni ile DYY arasında beklenen aksine negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, vergi yükü değişkeninde meydana gelen %1’lik bir artış, DYY’yi %1.51 oranında azaltmaktadır. Kamu harcamalarında (KH) bileşeninde meydana gelen %1’lik bir artış, DYY’yi %0.49 oranında artırmaktadır. İş özgürlüğü (İÖ) bileşeni ile DYY arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. İş özgürlüğü puanında oluşan %1’lik bir artış DYY’yi %0.56 oranında azaltmaktadır. Yatırım özgürlüğü (YÖ) bileşeni ile DYY girişleri arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Yatırım özgürlüğü değişkeninde meydana gelen %1’lik bir artış, DYY girişlerinin GSYİH içerisindeki payını %0.35 oranında artırmaktadır. Kişi başına düşen GSYİH, tıpkı ekonomik özgürlük genel puanı için modelde olduğu gibi DYY girişlerini pozitif etkilemektedir. Kişi başına GSYİH değişkeninde meydana gelen %1’lik bir artış, DYY girişlerini %0.89 oranında artırmaktadır. Parasal özgürlükler (PÖ) ve ticaret özgürlükleri (TÖ) bileşenleri ile DYY girişleri arasında istatistiki olarak bir ilişki bulunamamıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı sermaye kıtlığı sorunu, bu ülkelerin gelişmesinin ve büyümesinin önündeki en önemli engel olarak görülmektedir. Sermaye kıtlığı sorunu yaşayan ülkeler tarafından doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) diğer alternatif araçlara göre avantajlı özellikleri nedeniyle daha fazla tercih edilmektedir. Bu nedenle ülkeler DYY’yi kendi ülkelerine çekecek politikalar konusunda yarışmaktadırlar. Ülkelerin yabancı yatırımcı için uygun yatırım iklimi oluşturup oluşturmadığı ise birçok faktöre bağlıdır. Uzun dönemde firmanın karlılığını etkileyecek tüm faktörler yatırımcının yatırım yapıp yapmama ve ülke seçimi kararlarında etkili hale gelir. Yatırım yapılacak ülkedeki pazar ve piyasa koşulları, gelişmiş altyapı ve rekabet ortamının varlığı, yolsuzlukla etkin mücadele edilip edilmediği, ülkenin liberal ve özgür ticarete verdiği önem, ülkedeki bürokratik ve kurumsal kalite, piyasalara yapılan kamu müdahaleleri, finans ve bankacılık alanlarının bağımsızlığı, ülkenin yatırımcılara sağladığı vergi kolaylıkları, teşvik politikaları, iş ortamı gibi birçok faktör yatırımcının yatırım kararı üzerinde etkili

hale gelmektedir. Bir ülkenin tüm bu göstergelerdeki göreceli konumu DYY çekme konusundaki rekabetçi gücünün de belirleyicisi olacaktır. Bu doğrultuda çalışmada doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik özgürlükler arasındaki ilişki 1996-2006 dönemi ve 125 ülke için hem ekonomik özgürlük genel puanı için hem de alt bileşenleri için ayrı ayrı analiz edilmiştir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde; hem EÖ (ekonomik özgürlük ortalama puanı) hem de GSYİHkb değişkenleri istatistiki olarak %1 önem düzeyinde anlamlı ve katsayılar beklentilere uygun olarak pozitif çıkmıştır. Ekonomik özgürlük puanında meydana gelen %1’lik artış, DYY girişlerinin GSYİH içerisindeki payını %0.52 oranında artırmaktadır. Bu sonuç ülkelerin daha fazla DYY’yi kendi ülkelerine çekebilmek için ekonomik özgürlük sıralamasında kedilerini üst basamaklara taşıyacak reformları gerçekleştirmeleri gerektiğini göstermektedir. Alt bileşenler için yapılan analizlerde; hükümet bütünlüğü (yolsuzluk olmaması), kamu harcamaları, yatırım özgürlüğü ve GSYİH ile DYY arasında beklenildiği gibi pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlar literatürdeki birçok çalışmayla paralellik göstermektedir ve onları destekler niteliktedir. İhmal edilmiş değişken sapmasını engellemek kullanılan kişi başına düşen GSYİH hem ekonomik özgürlük genel puanı hem de her bir alt bileşen için kurulan modellerde anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ekonomik büyüme bir taraftan yeni yatırım fırsatlarına yol açarken, diğer yandan yatırımcı açısından da ev sahibi ülkedeki pazar ve talep koşullarını yansıtan en iyi göstergelerden birisidir. Bu nedenle istikrarlı bir büyüme oranına sahip olmak daha fazla DYY çekebilmek için oldukça önemli bir faktördür. Bu açıdan özellikle de sermaye kıtlığı sorununu aşmak isteyen gelişmekte olan ülkeler için istikrarlı büyüme oranları daha da önemli hale gelmektedir.

DYY gittiği bir ülkeye sadece sermaye yetersizliğini telafi etmek anlamında değil; teknoloji transferi, katma değer yaratma, yeni istihdam yaratma, verimliliği artırma, ihracat potansiyellerini artırma gibi birçok kanal aracılığıyla faydalar sunmaktadır. Elde edilen bulgulara göre; ekonomik özgürlükler; yolsuzluk algısı, kamu harcamaları, parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü, finansal özgürlük ve yatırım özgürlüğü yabancı yatırımcılar için önemli göstergelerdir. Daha fazla yatırım çekmek isteyen ülkeler; yolsuzluk ve rüşvetten arındırılmış, finansal piyasalara müdahalenin az olduğu ve serbest piyasa koşullarının benimsendiği, kamu harcamalarının verimli ve etkili şekilde piyasalara kanalize edildiği, düşük enflasyon ve istikrarlı ekonomik büyüme oranları ile daha güvenli bir ekonomik ortamın oluşturulduğu, ticarete sınırlama, kısıtlama, kota ve engellerin olmadığı ve özellikle gümrük vergilerinin caydırıcı olmadığı bir yatırım ortamı yaratarak, yatırımcıların risk algılarını minimum düzeye indirecek politikalara ağırlık vermelidir.

Kaynakça

- Akçay, S. (2000). Yolsuzluk, Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi. Muğla Üniversitesi, SBE Dergisi, 1(1): 1-15.
- Aktaş, C. (2009). Türkiye'nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(2): 35-47.
- Amal, M., Raboch, H. ve Tomio, B. T. (2009) Strategies and Determinants of Foreign Direct Investment (FDI) from Developing Countries: Case Study of Latin America. Latin American Business Review, 10: 73-94.
- Arellano, M. (1987). Computing robust standart errors for within group estimators. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 49(4), 431-434
- Ata, A.Y. ve Yücel, F. (2003). Eş Bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(12): 97-110.
- Biol, Y.E. ve Demirgil, B. (2020). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(3): 546-558.
- Busse, M. ve Hefeker, C. (2007). Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment. European Journal of Political Economy, 23: 397-415.
- Caetano, J. ve Caleiro, A. (2005). Corruption and Foreign Direct Investment. What Kind of Relationship Is There?. Economics Working Papers, University of Evora, Portugal: Department of Economic.
- Çalışkan, Z.D. (2018). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İş Yapma Kolaylığı: Türkiye Örneği. Politik Ekonomik Kuram, 3(1): 105-112.
- Froot, K.A. (1989). Consistent covariance matrix estimation with cross-sectional dependence and heteroskedasticity in financial data. Journal of Financial and Quantitative Analysis, 24(3), 333-355.
- Gülmez, A. (2015). OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Hava Kirliliği İlişkisi: Panel Veri Analizi. Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi, 9: 18-30.
- Helmy, H. E. (2013). The Impact of Corruption on FDI: is MENA an Exception? International Review of Applied Economics, 27(4): 491-514.
- Heriot, K. C., Theis, J. ve Campbell N. D. (2008). Foreign Direct Investment and Economic Freedom: An Empirical Investigation. Columbus State University and University of Central Arkansas.
- Heritage Foundation (2019a). <https://www.heritage.org/index/country/hongkong>
- Heritage Foundation. (2019b). <https://www.heritage.org/index/country/singapore>
- Heritage Foundation. (2019c). <https://www.heritage.org/index/country/newzealand>
- Heritage Foundation. (2019d). <https://www.heritage.org/index/country/switzerland>
- Heritage Foundation. (2019e). <https://www.heritage.org/index/country/australia>
- Heritage Foundation. (2019f). <https://www.heritage.org/index/country/argentina>
- Hossain, S. (2016). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Economic Growth: Evidence from Developing Countries. International Journal of Economics and Finance, 8(11): 200-214.
- Hunady, J. ve Orviska, M. (2014). Determinants of Foreign Direct Investment in EU Countries – Do Corporate Taxes Really Matter?. Procedia Economics and Finance, 12: 243-250.
- Kazemi, M. ve Azman-Saini, W.N.W. (2017). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Democracy. International Journal of Economics and Management, 11(1): 1-15.
- Kobeissi, N. (2005). Impact of Governance, Legal System and Economic Freedom on Foreign Investment in the MENA Region. Journal of Comparative International Management, 8(1): 20-41.
- Mathur, A. ve Singh K. (2013). Foreign Direct Investment, Corruption and Democracy. Applied Economics, 45(8): 991-1002.
- Miller, T. ve Kim, A. B. (2016). 2016 Index of Economic Freedom. https://www.heritage.org/index/pdf/2015/book/index_2015.pdf.
- Moussa, M., Çaha, H. ve Karagöz, M. (2016). Review of Economic Freedom Impact on FDI: New Evidence from Fragile and Conflict Countries. Procedia Economics and Finance, 38: 163-173.
- Nas, T. İ. ve Kalkan, N. (2017). Ev Sahibi Ülkelerin Yolsuzluk Derecelerinin Yurtiçine Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımların Giriş Şekilleri Üzerindeki Etkileri. 25. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi'nde sunulan bildiri, Ankara: Başkent Üniversitesi, 921- 929.
- Quazi, R. ve Rashid, S. (2004). Economic Freedom and Foreign Direct Investment in Developing Countries. The International Journal of Business and Public Administration, 2(1):92-99.
- Quazi, R. (2007). Economic Freedom and Foreign Direct Investment in East Asia. Journal of the Asia Pacific Economy, 12(3): 329-344.
- Rogers, W.H. (1993). Regression standard errors in clustered samples. Stata Technical Bulletin, 13, 19-23.

- Sambharya, R.B. ve Rasheed A.A. (2013). "Does Economic Freedom In Host Countries Lead To Increased Foreign Direct Investment?". *Competitiveness Review*, 25(1): 2-24.
- Savaşan, F. ve Dursun, İ. (2006). Ekonomik Özgürlükler ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar: İstatistiksel Bir Analiz. *SÜ İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 29-52.
- Şahin, D. (2018). (2018). BRICS-T Ülkelerinde Ekonomik Özgürlükler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Arasındaki İlişki: Bootstrap Panel Nedensellik Testi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16): 285-294.
- Tunçsiper, B. ve Biçen, Ö. F. (2014). Balkan Ülkelerine ve Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinde Ekonomik Özgürlüklerin Belirleyiciliği. *International Conference on Eurasian Economies*, 1-9.
- Türen, U., Gökmen, Y. ve Dilek, H. (2011). Ekonomik Özgürlük Endeksinin Yurt Dışına Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan Türk Sermayesinin Ülke Seçim Kararına Etkisi Var mıdır? *Maliye Dergisi*, 161, 298- 325.
- Uzgören, E. ve Akalin, G. (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 49: 63-77.
- Yaşar, E. (2019). Dünyada İş ve Yatırım Ortamını İyileştirmek İçin Yapılan Reformların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Gelir Gruplarına Göre Panel Eşbütünlük Analizi. *Electronic Turkish Studies*, 14(1).
- Zeren, F. ve Ergun, S. (2010). AB'ye Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: Dinamik Panel Veri Analizi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(4): 67-83.